

३० अगष्ट २०१३

नेपाल: "बेपता पारिएकाहरूको" लागि न्यायको सुनिश्चित गर

तिसौं अन्तर्राष्ट्रिय बेपता दिवसको सन्दर्भमा बेपता पीडित परिवार सदस्यहरू तथा मानवअधिकार संगठनहरू नेपाल सरकारलाई बेपता भएको व्यक्तिहरूको अवस्था स्पष्ट पार्नका लागि अविलम्ब अनुसन्धान प्रक्रिया अघि बढाउन तथा यस्ता जघन्य मानवअधिकार उल्लङ्घनमा जिम्मेवारहरूलाई निष्पक्ष सुनुवाई प्रक्रियामार्फत न्यायिक कठघरामा ल्याउन सुनिश्चित गर्न गम्भीर आग्रह गर्दछन् ।

बलपूर्वक बेपता पार्ने कार्यले बेपता बनाइएका व्यक्ति र तिनका परिवार दुवैमाथि विभिन्न खाले मानवअधिकारको उल्लङ्घन हुन पुग्दछ । संयुक्त राष्ट्र सङ्घको महासभद्वारा यसलाई बारम्बार "मानव प्रतिष्ठामाथिको आघात" र मानवअधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका रूपमा व्याख्या गरिएको छ।

सन् १९९६-२००६ सम्म नेपालमा भएको सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा बलपूर्वक बेपता पार्ने कार्यको अभ्यास संसारमै सबैभन्दा बढि थियो । बलपूर्वक बेपता बनाइएका १३०० भन्दा धेरै संभावित पीडितहरूको अवस्था हालसम्म पनि अज्ञात छ । द्वन्द्व कालमा भएका गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घन वा अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गतका अपराधका घटनाहरूमा अहिलेसम्म फौजदारी जिम्मेवारी वहन गरेका संदिग्ध एक जना व्यक्तिलाई पनि न्यायिक कठघरामा ल्याइएको छैन ।

सरकारले आफ्नो मानवअधिकार दायित्वलाई पुरा गर्न अर्थपूर्ण कदमहरू चाल्नु पर्दछ । नेपालमा सशस्त्र द्वन्द्वबाट दिर्घकालीन शान्तिको अवस्थार्तर्फ दिगो रूपान्तरणका लागि दण्डहीनताको अन्त्य गर्नु, जवाफदेहिताको सुनिश्चित गर्नु र विधिको साशनलाई मजबुत पार्नु आवश्यक छ।

२०६३ मङ्सिर ५मा नेपाल सरकार तथा नेकपा (माओवादी) द्वारा हस्ताक्षरित विस्तृत शान्ति सम्झौतामा दुवै पक्षले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मारिएका र बेपता पारिएकाहरूको अवस्था ६० दिन भित्र अनुसन्धान गरि सार्वजनिक गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका थिए । दुवै पक्षले "दण्डहीनतालाई संरक्षण नगर्ने" तथा बेपता परिवारका सदस्यहरूको अधिकारको रक्षा गर्ने वाचा गरेका थिए । ६ वर्ष भन्दा पछि अहिलेसम्म पनि विस्तृत शान्ति सम्झौतामा व्यक्त गरिएका वाचाहरू पुरा गरिएका छैनन् । यसका अलावा सरकारले मानवअधिकार उल्लङ्घनका आरोपितहरूलाई सक्रिय रूपमा संरक्षण गर्ने र उनीहरूको पदोन्नति गर्ने सम्मका कार्यहरू गरेको छ ।

२०६९ चैत १ मा राष्ट्रपतिले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका मानवअधिकार उल्लङ्घनहरूको अनुसन्धान गर्नका लागि भनि बेपता भएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य तथा मेलमिलाप आयोग स्थापनाको लागि एउटा अध्यादेश पारित गर्नु भयो । यद्यपि उक्त अध्यादेशका प्रावधानहरूको विरुद्ध सर्वोच्च अदालतमा सोही महिना मुद्दा दायर भएपछि सर्वोच्च अदालतले दिएको अन्तरिम आदेश अनुसार आयोगको स्थापना तत्कालका लागि रोकिएको छ । प्रस्तावित आयोग अन्तर्राष्ट्रिय कानून र छानबिन आयोगको अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम छैन र यस प्रक्रितिको आयोगले विभिन्न निम्न उल्लिखित कारण पीडितलाई न्यायिक उपचार र परिपूरण दिने नेपालको दायित्वलाई प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न गर्न सक्दैन: १) आयोगलाई बलपूर्वक बेपता लगायत अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गतका अपराधहरूमा आममाफिको सिफारिस गर्न सक्ने फराकिलो अधिकार दिइएको छ जसले अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गत नेपालको दायित्वको उल्लङ्घन हुन पुग्दछ; २) आयोगको अध्यक्षको नियुक्ति

अन्तर्राष्ट्रिय बेपत्ता दिवसको सन्दर्भमा जारी संयुक्त प्रेस विज्ञप्ति

प्रक्रियाले स्वतन्त्रता र निष्पक्षता सुनिश्चित गर्दैन; र ३)आयोगलाई मानवअधिकार उल्लङ्घनका पीडकहरूलाई अभियोजन गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको छैन ।

बेपत्ता भएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य तथा मेलमिलाप आयोग अध्यादेश राजनीतिक दलहरूको सम्झौताको उपज हो र यसले फौजदारी दायित्व वहन गर्न सक्ने संदिग्ध व्यक्तिहरूलाई मानवअधिकार उल्लङ्घन र अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गतका अपराधहरूको जवाफदेहिताबाट उन्मुक्ति दिलाउन सक्षम हुनेगरि तर्जुमा गरिएको झैं लाग्दछ ।

बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यलाई अपराधका रूपमा स्विकार गरिएको पनि छैन र नेपाली कानून अन्तर्गत अपराधका रूपमा परिभाषित पनि गरिएको छैन ।

हामी नेपाल सरकारलाई तल उल्लिखित कुराहरू गर्न आह्वान गर्दछौं:

- द्वन्द्वकालीन उल्लङ्घनहरूलाई संवोधन गर्न स्थापना गरिने कुनै पनि सङ्क्रमणकालीन न्याय संयन्त्रले न्यायिक प्रक्रियालाई प्रतिस्थापन नगर्ने कुराको सुनिश्चित गर्न र यस्ता संयन्त्रहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय कानून वा मापदण्ड बमोजिम स्थापना गर्न तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गतका अपराधहरूलाई माफि दिने वा माफिको सिफारिस गर्ने अधिकार भएको संयन्त्र स्थापना नगर्न;
- मानवअधिकार उल्लङ्घन र अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गतका अपराधहरूमा प्रहरी अनुसन्धानका लागि अदालतबाट भएका आदेशहरूको सम्मान गर्न र यदि पर्याप्त ग्रहण योग्य प्रमाणहरू भएको अवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय उचित प्रक्रियाको मापदण्ड अनुरूप हुने गरि सुनुवाई प्रक्रियामार्फत फौजदारी जिम्मेवारी वहन गरेका हुन सक्ने संदिग्धहरूलाई अभियोजन गर्न;
- बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यलाई घरायसी कानूनमा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम हुने गरि अपराधिकरण गर्न;
- बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यविरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धी तथा युद्ध अपराध र मानवताविरुद्धको अपराधमा हदम्यादको लागू नहुने सम्बन्धी महासन्धी बिना आरक्षण वा आरक्षण समान हुने कुनै पनि घोषणा बिना शिघ्र अनुमोदन गर्न ।

विज्ञप्ति जारी गर्ने संस्थाहरू

१. अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)
२. एडभोकेसी फोरम नेपाल
३. एम्नेस्टी इन्टरनेसनल
४. ओ.एच.आर. नेपाल
५. ट्रायल
६. द्वन्द्व पीडित टुहुरा समाज
७. न्यायका लागि द्वन्द्व पीडित समाज
८. बेपत्ता परिवार राष्ट्रिय सञ्जाल
९. सामाजिक न्याय समिति